

Vydává Romano džaniben
Ondříčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300

Šéfredaktor: Peter Wagner
Výkonné redaktorky: Lada Viková a Helena Sadílková
Recenzovali: doc. PaedDr. Eva Šotolová, PhD a Dr. Christiane Fennesz-Juhasz
Technická redaktorka: Eva Zdařilová
Sazba: Petr Teichmann
Tisk: PBtisk, Příbram
Obraz na titulní straně: Rudolf Dzurko: Romský slovník (výřez obrazu).
Obal: skleněná drť, převzaté z: Rudolf Dzurko, Arbor Vitae, 2002
Na zadní straně: Z korespondence M. Hübschmannové V. Haluškoví.

Produkcí zajišťuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz

Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 140 Kč
Roční předplatné: 280 Kč (včetně poštovného a balného)

ISSN 1210-8545
Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.

— Milena Hübschmannová a romistika na vysoké škole

Paní doktorku Hübschmannovou jsem poznal na podzim v roce 1990. Studoval jsem tehdy na filozofické fakultě Univerzity Karlovy český jazyk a literaturu a dozvěděl jsem se o výběrových kurzech romštiny, které tam tehdejší učitelka urdštiny Hübschmannová pro zájemce pořádala. Od známé jsem na ni dostal telefonní číslo domů a hned při prvním telefonátu z ní sálalo nakažlivé nadšení: měl jsem určitě přijít hned na další hodinu, a nakažlivé nadšení pro romštinu pak pokračovalo každý týden. Hned v létě 1991 zorganizovala velikou výpravu všech zájemců o Romy na východní Slovensko. Najala ubytovnu v Krompachách, ve které se postupně kromě nás shromažďovali také její žáci „nulté generace“ z jazykové školy, romští i neromští novináři, Češi i cizinci, americká aktivistka sledující lidská práva, italský filmař atd. Většinou jsme se pohybovali po skupinkách, ale na jeden den dokonce paní doktorka najala autobus a osazenstvo ubytovny společně navštívilo většinu romských osad v okolí. Takovou masovou akci by si dovolil buď úplný ignorant, anebo naopak někdo, kdo je mezi Romy skutečně doma – a to byla právě Milena Hübschmannová.

Na místě kurzu romštiny pro zájemce skutečně v roce 1991 vznikl na tehdejším Indologickém ústavu řádný studijní obor romština. Já jsem si ho přibral jako druhý obor a postupně se stával mým prvním. Z romistiky se odchází obtížně... Na vysokých školách ve světě v té době existovaly pouze kurzy jazyka nebo etnologie zaměřené na Romy, ale romistika v tomto pojetí, jako pětileté magisterské studium soustředěné na romskou tematiku, to byl světový

| Zvolen, 1993, Milena Hübschmannová se svými studenty romistiky při putování za romskými pamětníky druhé světové války. Jan Červenka (autor tohoto článku) je vpravo dole
| foto Lada Víková |

unikát. Ještě řadu let poté byla naše fakulta jediným pracovištěm na světě, kde takové studium probíhalo.

V prvním běhu nás studentů bylo asi sedm. Věk nesourodé skupiny se pohyboval od devatenácti asi do čtyřiceti. Hübschmannová učila téměř všechny předměty sama, jak to ostatně na malých jazykových oborech bylo zvykem. Od začátku hledala způsob, jak celý obor vyučovat. Ve výuce převládala „integrální romistika“, z jazyka se přecházelo do reálií a zpět, a nezáleželo tolik na tom, jaký název má zrovna předmět na rozvrhu, nebo zda je vyhlášena přednáška anebo seminář. Byli jsme prostě žáci Mileny Hübschmannové. Občas s námi alespoň na některé hodiny chodili pravidelně jiní zájemci o romštinu nebo romistiku. Paní doktorka střídala přístupy k látce a střídala dokonce jazyky, ve kterých se přednášelo. Kromě romštiny to byla jeden čas angličtina, protože s námi dost soustavně chodil Američan. Jedna spolužačka tedy překládala celé hodiny dvěma dalším, které anglicky neuměly. Byla to obrovská škola i zážitek – neštěstím samozřejmě bylo, když měl někdo zájem o konkrétní pravidelnou přednášku z rozvrhu. Takhle později celkem pravidelně trpěli studenti tamilštiny, kteří se pokoušeli navštěvovat výběrovou přednášku „Náboženství Romů“. Jednou se doháněla gramatika, podruhé přišel romsky mluvící host a potřetí se dozvěděli, že jim jedna hodina utekla, protože se v úterý doháněla právě ta látka zameškaná kvůli romskému hostovi. Na výzkum do romských osad jsme jezdili společně (v tom množství stačila dvě auta a ještě se vešel i fotograf) a asi dvakrát také bylo soustředění na něčí chatě, kde se přepisovaly nahrávky a konzultovalo se. Když se na fakultě předělávala podlaha, učili jsme se u paní doktorky doma.

Jelikož jsme byli unikátním oborem a navíc u nás panovala otevřenost, chodilo k nám čím dál více nejružnějších hostů, zejména novinářů, a naší nejčastější odpovědí ve škole se stávalo vysvětlování, proč studujeme romštinu, a to v několika jazycích. Pod náporom hostů se někdy ve druhém ročníku začalo paní doktorce variabilní vyučování už úplně drolit pod rukama. Nakonec návštěvy sama zrušila, chodili k nám už jen lidé přínosní pro vyučování, a samotný výklad se trochu zpravidlnil.

Charisma paní doktorky bylo mimo jiné způsobeno osobní pozorností věnovanou každému člověku. Držela v paměti velkou spoustu lidí, se kterými přicházela během života do styku, a dokonce i v době, kdy bylo studentů daleko více a jí už bylo sedmdesát let, zajímalo ji, kdo ze studentů s kým chodí, jaké má osobní problémy a podobně. Od našeho ročníku taky dostávala dárek ke každým narozeninám. Později na přijímacích zkouškách či konzultacích občas udivila studenta zjištěním, že zná jeho babičku nebo bývalého učitele. Po létech poloosamělého boje za uznání Romů si vážila každé duše, která se zajímá o Romy a romství, a my, porevoluční studenti, jsme byli trochu nezaslouženě touto přízní zahrnuti. (Na druhou stranu je třeba říci, že zhruba do roku 1997 bylo romské téma v české společnosti podobně

to establish. Workers have petitioned within 60 days of the date of the petition to the NLRB, and the NLRB has not yet ruled on the petition.

مجلس شورای اسلامی

 The publisher's logo, featuring a stylized building with a chimney, is located at the bottom left of the page.

(b)(1) and (b)(2) of the Freedom of Information Act (5 U.S.C. 552) are hereby declared to be exempt from public release under the provisions of the Freedom of Information Act (5 U.S.C. 552) and the Privacy Act (5 U.S.C. 552a).

10. **10.000**

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

— **Министр культуры и туризма** —

[illegible]

Address: 10000 - North Hollywood
City: Burbank - CA

2. Continued Eligibility: provided
 before any notice is required -
 10/1/01

the *in vitro* developed conditions

del via. Atrial (P) activity
conduction

Section 809 - Insurance

1. **مقدمه:** در این مقاله، به بررسی اهمیت و نقشه‌های مختلف در سازمان‌ها می‌پردازیم.

podceňované jako před rokem 1989 a studentů romistiky na univerzitě nebylo o moc více než kdysi v pražské Státní jazykové škole.) U Hübschmannové bylo nepředstavitelné, aby někoho ze svých seabeméně naučených „spolubojovníků“ vyhodila od zkoušky, nebo dokonce ze studia. Vždy si zakládala na pozitivní motivaci, a dle mého názoru to bylo někdy až demotivující. Zkoušení vůbec neměla ráda, a u ročníku, který jsme později učili už společně, mi ráda přenechala veškeré průběžné zkoušení romštiny. Věnovala ovšem obrovské úsilí tomu, aby nebyl nikdo vyhozen, byť jen napoprve, od státnice.

Hübschmannová se snažila Romům i pomáhat a vést k takovému pocitu odpovědnosti i nás. Když se například dělilo Československo a Romové měli známé problémy s občanstvím, chodili spolužáci s informačními letáky a radili se získáním českého občanství. Romistika nebyla v podání dr. Hübschmannové jen vyučovacím předmětem. Přestože nám samozřejmě chtěla předat co nejvíce informací o jazyce, etnologii a dějinách Romů, neustále se snažila nám zároveň předávat i svou lásku a úctu k nim, a svým způsobem bylo její pojetí až dost ideologické. Kriticky myslícímu člověku byla někdy nepříjemná určitá myšlenková kontrola, byť podložená přirozenou autoritou. Hübschmannová si dávala velmi záležet na tom, aby žádná informace, která od ní vyjde – nejen o Romech obecně, ale i o kterémkoli jednotlivém Romovi – nevznívala negativně. Myslím si však, že tento přístup byl v mnohém důležitý, že nebýt jeho, pochopili bychom z romistiky daleko méně a přirozená lidská tendence k přijímání unáhle-ných názorů založených na vlastní zkušenosti by nám zabránila pochopit hodně z romského světa. Navíc: kdo poslouchal pozorně, mohl se právě z jejího výkladu naučit různost přístupů a kritérií, která se zřetelem k celkovému vyznění kombinovala, souvislosti mezi velkou historií a mikrohistorií, mnohé poznatky ze sociolingvistiky, význam kritické práce s prameny apod.

Hübschmannová vždy toužila mít romské studenty, chtěla, aby Romové nebyli pouze objektem dění. Co nejvíce vodila romské hosty do vyučování a zapojovala je alespoň napohled jako partnery a konzultanty, všechny studenty vybízela k co největšímu kontaktu s Romy. Na mnohé otázky, kterými byla jako odbornice zasypávána, odpovídala: „Zeptejte se Romů, co si o tom myslí. Proč se na jejich názor ptáte mě?“ Myslím, že si vždycky uvědomovala nebezpečí „romistiky bez Romů“, která by se utopila v různě inteligentních, vnitřně logických dílčích hypotézách, jejichž autoři by – mnohdy i oprávněně – sklízeli úspěch u neromistické veřejnosti. Těmto hypotézám by však neměl kdo oponovat, protože romisty by se stávali pouze zvířadaví, případně i moudří Neromové, kteří poznali „terén“ jen v míře nezbytně nutné.

Náš ročník skončil v roce 1996 a teprve tehdy se otevřel další běh studia, jak to bývalo zvykem u malých oborů. To už jsem dr. Hübschmannové trochu pomáhal jako doktorand.

Kromě jistých odborných „daností“ nebo dogmat komplikovaly mou spolupráci s paní doktorkou i organizační otázky, které jsem na oboru od konce devadesátých let postupně pře-

bíral. Vize, dobré nápady a vůle u ní měly odvrácenou stránku v nekonzistenci pokynů a postojů, což ji však bohužel nezbavovalo snahy mít všechno pod kontrolou, takže málokterý její spolupracovník to zvládl alespoň bez nervového vypětí.

Studentů přihlášených v roce 1996 už bylo přes čtyřicet, přijatých bylo dvacet sedm (studium nakonec z různých důvodů dokončila asi polovina). V té době začínala masivní romská emigrace a následný zájem o romské téma ve světě i doma. Romistika se stávala – alespoň teoreticky – důležitým oborem. Místo očekávaného rozvoje oboru však začaly problémy s existencí: jednou jsme se dozvěděli, že bychom měli přejít na jinou fakultu, pak zkrátily paní doktorce úvazek na polovinu, protože přestala splňovat věkový limit, a nakonec se zjistilo, že nemůžeme po dalších pěti letech otevřít studium, protože obor – mezitím akreditovaný nezávisle na indologii – nevede docent. Hübschmannová tedy musela sebrat své celoživotní dílo, obhájit ho jako docentskou práci, a romistika mohla pokračovat. Rok předtím jsme dokonce dostali samostatnou malinkou kancelář, ve které sídlí romistika dodnes, a formálně jsme se stali v rámci ústavu oddělením – Seminářem romistiky, i když pravomoci nejsou velké.

Navíc se konečně sešly vládní dotace a granty, a z půl úvazku se staly úvazky tři, i když zatím málo placené a nejisté. Na fakultu přichází Hübschmannové dlouholetá žákyně, kamarádka a očekávaná nástupkyně, PhDr. Hana Šebková. V letech 2002 a 2003 přijímáme dva ročníky za sebou, zvláště v tom druhém jsou vysnění rodilí mluvčí romštiny. S prvním z ročníků podnikne sedmdesátiletá Hübschmannová opět po letech velkovýpravu na Slovensko, do Bystran, a spí se tentokrát přímo v osadě.

S Hankou Šebkovou stále uvažujeme, jestli by si jako nástupkyně Hübschmannové měla formálně dokončit magisterské studium romistiky, a publikace, jejichž byla spoluautorkou, podat jako diplomovou práci, nebo si na nich udělat „velký“ doktorát, nebo je dokonce spíše rovnou podat jako docentskou habilitaci. Všechno je ale jinak: Hance diagnostikují rakovinu, a v roce 2004 umírá. Bylo jí 52 let.

V polovině roku 2004 přichází místo Hanky Máša Bořkovcová, nejnadějnější absolventka nástupního ročníku 1996. Ke dvěma ročníkům jsme přijali ještě třetí, a dokonce v dvojnásobném počtu, takže se musel na jazykové hodiny dělit na skupiny. Paní doktorka ráda prohlašovala, že jsem vyhlásil přijímačky proti její vůli, že tři ročníky hned za sebou nechtěla. Ve skutečnosti si však vymínila s každou skupinou aspoň jednu jazykovou dvojhodinovku týdně (takže v součtu učila snad nejvíc hodin) a už od přijímaček projevovala „nechtěnému“ ročníku osobní přátelský zájem. Celkem zapsaných studentů bylo přes osmdesát, a to už skýtalo obrovskou naději na rozvoj oboru. Dalo se i srovnávat a vybírat. Paní doktorka se mi dokonce s úsměvem pochlubila, že bych z ní prý měl radost: na zkouškách začala dávat i trojky, a několik studentů u ní dokonce muselo zkoušku opakovat.

Z Á P I S

o zkonšce —odborné kandidátce¹⁾

Přijímá a jmenuje pracovníka:

Milena Hübschmannová

Oblast: jazykověda konkrétních jazykových skupin

Specializace: romský jazyk

Pracovní místo: Katedra Blízkého východu, Afriky a Indie

Adresa:

Místy do vědecké výzkupy:

Předmět zkoušky: romský jazyk a romská kultura

Předseda zkouškové komise: MUDr. Dušan Khavital, DrSc.

Členové komise: doc. MUDr. Odojen Šaček, CSc.

MUDr. Jan Marek, CSc.

Předmět zkoušky (u této příležitosti):

Pracovní listy zkouškové komise (přiloženo):

Zkoušková práce a text (přiloženo):

Ověry textu práce:

- Teorie o původu romů
- Migrantské skupiny
- Kasty v romské společnosti
- Stylistika romské literatury

Výsledky zkoušky:

okresní

Podpis předsedy komise:

Podpis člena komise:

[Podpis předsedy komise]

t. a.

[Podpis člena komise]

¹⁾ vyžaduje se u této zkoušky 100% úspěšnost, pokud je to uvedeno v. 10/1991

V případě neúspěchu práce zkouškové komise (odborné) z důvodu (neúspěchu) v zkoušce, z přílohy práce (přílohy) práce.

Ve školním roce 2005-6 už chtěla docentka Hübschmannová fakultní romistiku postupně předávat. Cítila únavu, možná měla už i trochu pocit, že to navzdory smrti Hanky Šebkové nějak zvládneme bez ní, respektive budeme muset. Netrvala na výuce jazyka, dokonce Máše Bořkovcové nabízela i své oblíbené etnologické přednášky o slovenských Romech, a do budoucna už si ze studentů vybrala nástupce na přednášku Indické sociokulturní zázemí Romů, což byla její snad největší doména. Bylo jí 72 let a chtěla ještě dodělat spoustu mimoškolní práce...

Summary

The author of this memoir, Jan Červenka, PhD, was an assistant of Milena Hübschmannová's from the late 1990's and is currently Head of the Section of Romani Studies, Institute of South and Central Asia, Philosophical Faculty of Charles University, Prague. Červenka was studying Czech language and literature when, in 1990, he took an optional course in Romani given by the teacher of Urdu, Milena Hübschmannová, for interested students. The following year Červenka joined Dr. Hübschmannová on a trip she organized, for anyone interested, to visit a number of Romani settlements in eastern Slovakia. Clearly Dr. Hübschmannová felt at home among the Roma.

In 1991 a Section of Romani studies was created in the former Institute of Indology in Prague. Jan Červenka made Romani studies his major. For many years, Prague was the only place in the whole world to offer a five-year study for a master's in Romani studies.

In the first course there were about seven students. In 1996, more than forty students applied. Dr. Hübschmannová taught almost all the subjects herself, as was customary in small language sections. She alternated her approaches to the material and even the language in which she lectured, depending on who was in her class. They went to Romani settlements together to do research.

Milena Hübschmannová's charisma was partly characterized by the personal care she devoted to each person. She remembered everyone. She was interested in which students went out with whom, what their personal problems were, etc. At entrance exams or consultations she surprised students with assurances that she knew their grandmother or former teacher. During her years of semi-solitary fighting for recognition of Roma she valued every soul who was interested in Roma and "Romness".

She tried to help the Roma and to invest her students with a sense of responsibility toward them. When, for example, Czechoslovakia was split and the Roma had the well-known problems with their citizenship, her students went with information leaflets and advised them on how to obtain Czech citizenship. Romani studies was never just a subject of instruction for her. She constantly tried to share with her students her love and admiration for Roma.

She always yearned to have Romani students. She was aware of the danger of "Romani studies without Roma"

There were problems, among them the possibility that the Section of Romani Studies would have to become part of a different faculty. Dr. Hübschmannová's load was reduced to a half-load because of her age. Then it was ascertained that they could not open the courses because the section – meanwhile accredited independently from Indology – was not headed by an assistant professor. Dr. Hübschmannová had to gather up her life's work and defend it as a thesis for a professorship, and Romani studies could continue.

Government subsidies and grants arrived and a half-load became three loads. Hana Šebková, Dr. Hübschmannová's long-time student and friend joined the faculty. Among the newest students were the dreamed-of native speakers of Romani. At the age of 70, Dr. Hübschmannová again undertook a big student trip to Slovakia and, this time, they slept directly in a settlement. In 2004, there were eighty students of Romani studies in three classes.

Dr. Šebková was expected eventually to replace Dr. Hübschmannová, but she was diagnosed with cancer and in 2004 she died at the age of 52.

In mid-2004, the most promising graduate of the 1996 class, Máša Bořkovcová, took Dr. Šebková's place. In the 2005-2006 school year, Dr. Hübschmannová wanted other teachers to take over Romani studies. She offered Máša Bořkovcová her favorite ethnological lectures on Slovak Roma. She chose a substitute for a lecture on Indian socio-cultural background of the Roma. She was 72 and still wanted to finish a great deal of her non-school work....

Valerie Levy